

YAQIN SHARQ MAMLAKATLARINIG AYRIM KORXONA VA BANKLARINING SUKUK EMISSİYALARINING TAHLILI

Ahmadjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti assistenti

Annotatsiya. Sukuk – moliyaviy instrumentining xususiyatlari yoritilgan va obligatsiyalar bilan farqli va o'xshashlik jihatlari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, sukuklar bozori va ular qiymati, yillar bo'yicha o'sish dinamikasi, davlatlar ulushlari tahlil qilingan. So'nggi yillarda islom moliyaviy instrumentiga ko'pgina davlatlarning qiziqishlari ortib bormoqda. Sukuk ana shunday instrumentlardan biri bo'lib, bu qimmatli qog'oz aksiya va obligatsiyalarning belgilarini o'zida jamlagan. Xorijiy adabiyot va nashrlarda bu islom moliyaviy instrumenti "sukuk bonds" deb ta'riflansada, obligatsiyalarning qarz majburiyati xususiyatini o'zida aks ettirmaydi. Maqolada, islom moliyaviy instrumenti sukuk qimmatli qog'ozlarining ayrim tanlanma sukuk emissiyalarning tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: Islom moliyasi, islom moliyaviy instrumentlari, raqamli iqtisodiyot, obligatsiya, fond bozori, emitent, emissiya, investor, sukuk obligatsiyalari, "yashil" obligatsiyalar.

Аннотация. Объяснены характеристики сукук - финансового инструмента и показаны отличия и сходства с облигациями. Также был проанализирован рынок сукук и их стоимость, динамика роста по годам, доли стран. В последние годы возрастает интерес многих стран к исламскому финансовому инструменту. Сукук один из таких инструментов, который сочетает в себе характеристики акций и облигаций. Хотя этот исламский финансовый инструмент описывается в зарубежной литературе и публикациях как «облигации сукук», он не отражает характер долговых обязательств облигаций. В статье проведен анализ некоторых избранных выпусков ценных бумаг исламского финансового инструмента сукук.

Ключевые слова: исламские финансы, исламские финансовые инструменты, цифровая экономика, облигация, фондовый рынок, эмитент, выпуск, инвестор, облигации сукук, «зеленые» облигации.

Abstract: The characteristics of sukuk, a financial instrument, are explained and the differences and similarities with bonds are shown. The sukuk market and their cost, growth dynamics by years, and country shares were also analyzed. In recent years, the interest of many countries in the Islamic financial instrument has been growing. Sukuk is one such instrument that combines the characteristics of stocks and bonds. Although this Islamic financial instrument is described in foreign literature and publications as "sukuk bonds", it does not reflect the nature of the bonds' debt obligations. The article analyzes some selected issues of securities of the Islamic financial instrument sukuk.

Key words: Islamic finance, Islamic financial instruments, digital economy, bond, stock market, issuer, issue, investor, sukuk bonds, green bonds.

Kirish. Mamlakatimizni 2017-2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi doirasida o'tgan davr mobaynida davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan isloh etishga qaratilgan 300 ga yaqin qonun, 4 mingdan ziyod O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari qabul qilindi. Milliy iqtisodiyotni isloh qilish borasida tashqi savdo, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni tashkil etish hamda hududlarni jadal rivojlantirishni ta'minlash bo'yicha choralar ko'rildi. [1].

2022-yil 28-yanvarda Keng jamoatchilik muhokamasi natijasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-sonli farmoni "Harakatlar strategiyasidan — Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning

taraqqiyot strategiyasi va uni "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi tasdiqlandi. [2].

Taraqqiyot strategiyasini 3-yo'nalishi "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" yo'nalishida alohida maqsad sifatida fond bozorini rivojlantirishga ham e'tibor qaratib o'tilgan. 27-maqsad ya'ni "Iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni ko'paytirish maqsadida, kelgusi yilda fond bozori aylanmasini 200 million AQSh dollaridan 7 milliard AQSh dollariga yetkazish" maqsad qilib qo'yilgan. Bu yo'lada esa bir qancha bosqichlar sanab o'tilgan, bular: [2].

Mamlakatimizda kapital harakatini bosqichma-bosqich erkinlashtirish hamda yirik korxonalarni va ulardagi ulushlarni (aksiyalarni), shu jumladan fond birjasi orqali xususiyashtirish.

Davlat ulushiga ega tijorat banklarida transformatsiya jarayonlarini yakunlab, 2026-yil yakuniga qadar bank aktivlarida xususiy sektor ulushini 60 foizgacha yetkazish kabilardir.

2020-yil 29-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning parlamentga qilgan murojatnomasida Mamlakatimizda Islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqt-soati yetib keldi. Bu borada Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari jalb etilishini ta'kidlab o'tgan edi. Shuningdek Markaziy bankka moliya bozorida raqobatni kuchaytirish, shuningdek, islomiy moliya mexanizmlarini joriy etish maqsadida huquqiy asos yaratish uchun 2021-yil 1-fevralgacha nobank kredit tashkilotlari to'g'risidagi qonun loyihasini ko'rib chiqish topshirig'ini berilgan edi. [3]

Adabiyotlar sharhi. Aktham Maghyereh va Hussein Abdoh [4] o'zlarining "Oltin va islom qimmatli qog'ozlari o'rtasidagi bog'liqligi" haqidagi maqolasida 2006–2019 yillar davomida oltin va islom qimmatli qog'ozlari o'rtasidagi daromadning dinamik bog'liqligini ko'rib chiqishgan. Buning natijalari shuni ko'rsatganki, oltin o'rta va uzoq muddatli istiqbolda islom portfellari uchun diversifikator, to'siq yoki xavfsiz vositasi sifatida ishlamaydi, ayniqsa oltin bozorining pasayish va ko'tarilish sharoitida degan fikrni ilgari surgan. (Aktham, M., Hussein, A., 2020)

Afees A.Salisuab, Muneer Shaikc [5] o'zlarining "Islom fond indeksleri va COVID-19 pandemiyasi" haqidagi maqolasida quydagilarni bayon qilgan. COVID-19 pandemiyasi sabab, biz pandemiya va epidemiyalar uchun noaniqlik indeksini (UPE) o'z ichiga olgan birja daromatlari uchun yagona omilli bashoratli modelni yaratamiz. Xususan, biz islomiy aksiyalarning an'anaviy hamkasblari ko'rsatkichlari bilan solishtirganda himoyasizmi yoki yaxshiroq xedj potentsialiga egami yoki yo'qligini tekshiramiz. Umuman olganda, biz islomiy aksiyalarni himoya qilish uchun ishlatish mumkinligini aniqlaymiz, an'anaviy aksiyalar esa turli vaqt oralig'idagi pandemiya tufayli noaniqliklarga qarshi himoyasiz. Xususan, COVID-19 pandemiyasi davrida, garchi islom aksiyalarining xedjlash samaradorligi pasayayotgandek tuyulsa-da, bu an'anaviy aksiyalarning yomon ko'rsatkichlariga qaraganda yaxshiroq. Natija neft narxi, geosiyosiy xavf va iqtisodiy siyosat noaniqligi uchun modelimizni nazorat qilgandan keyin ham bir xil bo'lib qoladi. Biz UPE ning prognoz ko'rsatkichlarini namunaviy model bilan taqqoslash orqali namunadagi va namunadan tashqari davrlar uchun ham bashorat qilish kuchini baholaymiz. Olimlarning natijalari shuni ko'rsatadiki, aksiyalarni baholashda UPE ma'lumotlarini hisobga olish investitsiya qarorlari uchun juda muhimdir. (Munier. Sh., Afees. A., 2022)

Said, A., Grassa, R. [6] "Sukuk bozori rivojlanishini belgilovchi omillar: makroiqtisodiy omillar sukukning ma'lum bir tuzilmasini qurishga ta'sir qiladimi?" ilmiy izlanishida, sukuk bozori uchun ta'sir etuvchi 6 ta yo'nalishdagi omillar 10 ta mamlakat kesimida 2003-2012 yillar uchun tadqiq qilishgan va 21 ta omilning sukukka ta'siri o'rganilgan. Siti Sarah va boshqalar (2019) "Sukukning shartnomalari, tuzilmalari va narxlash mexanizmlari: tanqidiy baholash" haqidagi maqolasida, sukukning shartnomalari, tuzilmalari va narxlash mexanizmi ko'rib chiqiladi. Aniqroq aytganda, ushbu tadqiqot bir nechta sukuk vositalarini o'rganadi, mavjud tuzilmalarni ko'rib chiqadi, sukuk narxlarini belgilash mexanizmlarini namoyish etadi va har bir sukuk turining muhim masalalarini muhokama qiladi. Hujjat, shuningdek, ushbu tadqiqotda muhokama qilingan muammolarning mumkin bo'lgan echimlarini ko'rib chiqadi. Shunday qilib, o'quvchilar sukukning muhim texnik elementlarini tushunishlari va sukukni an'anaviy obligatsiyalardan farqlashlari va islomiy moliya ruhini qadrlashlari mumkin degan fikrni ilgari surganlar. (Said. A., Grassa. R 2020)

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada ilmiy abstraksiyalash, tasviriy statistika, ekspert baholash, guruhlashtirish, dinamik tahlil usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Islom moliyaviy instrumenti bo'lgan sukuklar so'nggi yillarda shiddat bilan rivojlanayotgan qimmatli qog'ozlar turlaridan biri bo'lib, investorlarni o'ziga jalb qiladigan eng afzal jihati shundaki, qimmatli qog'ozning daromadlilik loyihaning daromadlilikiga paralleldir.

Sukuk – arabchada qonuniy hujjat, akt va sertifikat degan ma'noni bildiradi va u ma'lum bir loyihaning moddiy aktivlari, ko'rsatilgan xizmatlariga egalik huquqini ya'ni aktivlardagi tegishli ulush qiymatini tasdiqlovchi investitsion sertifikat sifatida qaraladi. Bizga ma'lumki, islom qonunlarida foizlardan olinadigan daromadlarga yo'l qo'yilmaydi. Shundan kelib chiqqan holda, sukuklarning investitsion tamoyillari foizlarni hisoblash va to'lashni taqiqlaydi. Bunda qimmatli qog'ozning daromadlilik darajasi loyihalarning daromadlilikiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Shuning uchun sukuk –bu moliyalashtirilgan loyihadagi ulushni aks ettiradi.

So'ngi yillarda sukuk- islom instrumentidan foydalanishning ahamiyati ortib borayapti. Sukuk bozori jadal rivojlanyapti. Investorlar va emitentlarning ushbu sohadagi yangi loyihalarni amalga oshirishga qiziqishlari ortmoqda.

Hozirgi kunda jahon bo'yicha eng ilg'or va yetakchi o'rinlarda sukuklarni emissiya qilayotgan banklar, davlat tashkilotlari va boshqa bir qancha kompaniyalar mavjuddir. Biz aynan shunday kompaniyalarda bir nechtasini sukuk emissiyalarini ko'rib chiqamiz.

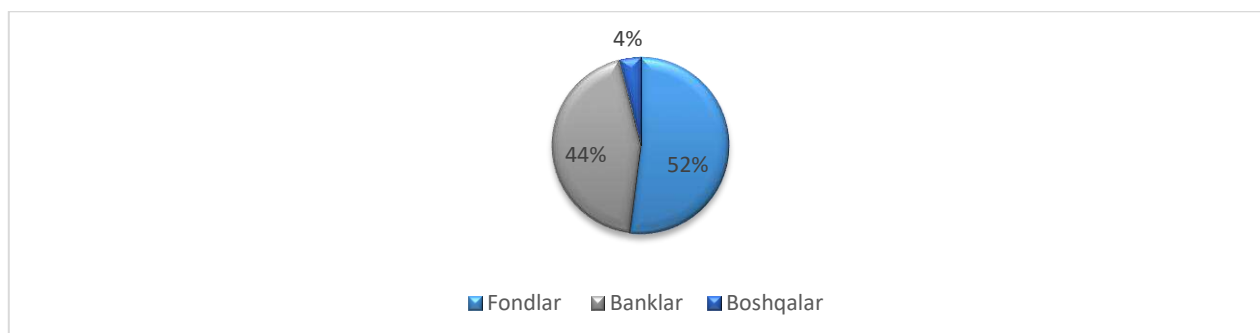
Birlashgan Arab Amirligining Dubay hukumati 2020-yilning 2-sentabr kuni Moliya departamenti tomonidan qiymati 1 mlrd AQSh dollariga teng bo'lgan sukukni bozorga taqdim etdi. Emissiya qilingan sukukni muddati 10 yil bo'lib ya'ni u 2030-yilgacha to'lanadi. Sukukning foyda darajasi 2,8 foizni ko'rsatdi. Bunda emissiya qiluvchi tashkilotlar bo'lib, Dubay islom banki, Amirliklar milliy banki, Birinchi Abu Dabi banki va Standard Chartered Bank banklari keltirib o'tilgan. (1-jadval)

1-jadval

2020-2030 yillar davomida Dubay hukumati tomonidan emissiya qilingan sukukni xususiyatlari¹

Emissiya qilingan joy	Dubay moliya bozori
Emitent	Dubay moliya departamenti
Masul	Dubay hukumati
Miqdori	1 mlrd AQSh dollar
Emissiya qilinuvchi instrument	Sukuk qimmatli qog'ozi
Muddati	10 yil
Narxni qayta taklif etish darajasi	100 %
Foyda darajasi	2,8 %
Emissiya qiluvchi tashkilotlar	Dubay islom banki, Amirliklar milliy banki, Birinchi Abu Dabi banki va Standard Chartered Bank

Emissiya qilingan sukuklarni harid qilgan investorlar turlari bo'yicha qaraydigan bo'lsak, fondler 52 foiz bilan peshqadamlik qilmoqdaligini ko'rishimiz mumkin, undan keyngi o'rinda 44 foiz bilan banklar egallagan bo'lsa, 3-o'rinda 4 foiz bilan boshqa tashkilot, agentliklarni ko'rishimiz mumkin bo'ladi.(1-rasm)

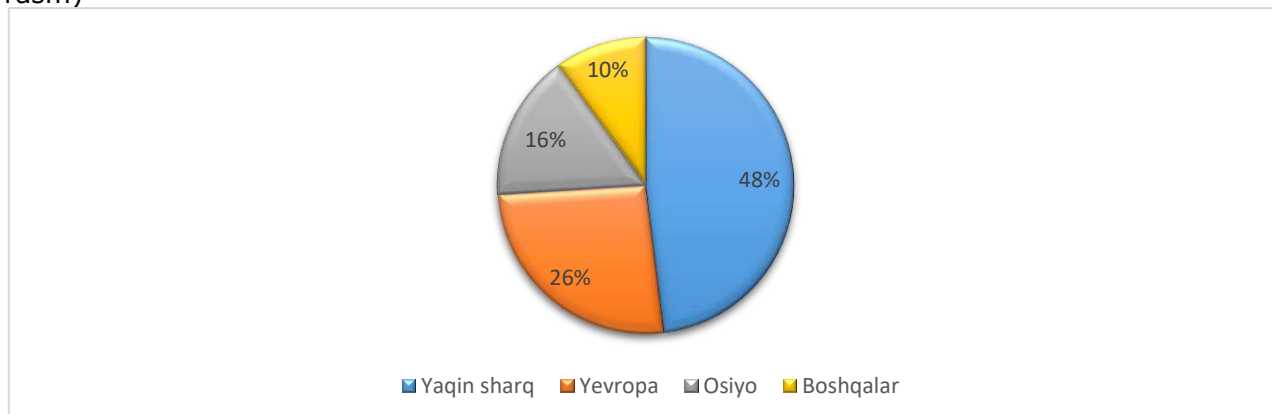

1-rasm. 2020-2030 yillar davomida Dubay hukumati tomonidan emissiya qilingan sukukni harid qilgan investorlar.²

¹ IIFM sukuk Dubay moliya departamenti, Dubay hukumatining 2021-yilgi malumotlari asosida tayyorlandi

² IIFM sukuk Dubay moliya departamentining 2021-yilgi malumotlari asosida tayyorlandi

Geografik joylashuvgi qaraydigan bo'lsak, yaqqol peshqadam sifatida Yaqin Sharq 48 foiz ko'rsatkich bilan oldinda, ikkinchi o'rinda esa 26 foiz bilan Yevropa mintaqasi turibdi. Bu esa yana bir bor Yevropa mintaqasida islom moliyasi va islomiy qimmatli qog'ozlar hajmi oshib borayotganini ko'rsatadi. Uchinchi o'rinda esa Osiyo mintaqasi 16 foiz bilan turgan bo'lsa, qolgan 10 foiz ulush boshqa mintaqalarning zimmasiga to'g'ri kelayotganini ko'rishimiz mumkin.(2-rasm)

2-rasm. 2020-2030 yillar davomida Dubay hukumati tomonidan emissiya qilingan sukukni harid qilgan investorlarni geografik joylashuvi

Saudia Arabistonining Milliy tijorat banki [8] ham o'zining sukuk islomiy qimmatli qog'ozini emissiyaga chiqardi. Sukuk turi sifatida esa Mudoraba tanlangan. Mudoraba bu, sherikchilikning o'ziga xos bir turi bo'lib, bunda bir tomon mablag'(sarmoya) beradi, ikkinchi taraf sherikchilik doirasidagi biznesni (ya'ni korxonaga yoki tadbirkorlik loyahasini) boshqaradi. Malbag' bergan «robbul mol» deyiladi (arabchadan mol/mulk/mablag' egasi yoki sarmoyador deb tarjima qilish mumkin), loyihani boshqaruvchi esa «mudorib» deyiladi. Bu emissiyaning qiymati 1,3 mlrd AQSh dollarini tashkil qildi. Saudia Arabistoni milliy valyutasida esa 4,7 mlrd Saudiya realini tashkil qildi.(2-jadval)

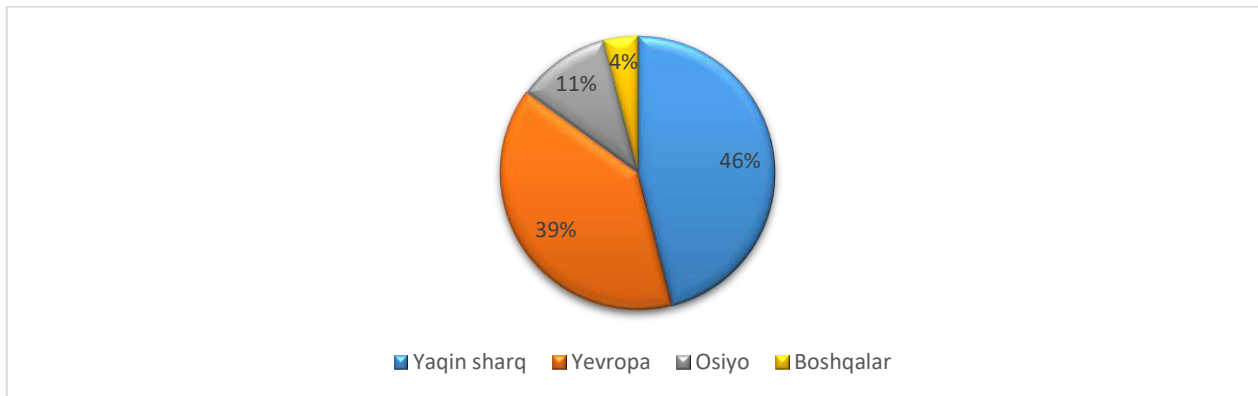
2-jadval

Saudiya Arabistoni NBC banki tomonidan emissiya qilingan sukukni xususiyatlari³

Emissiya hajmi	1,3 mlrd AQSh dollari(4,7 mlrd SR)
Sukuk turi	Mudoraba
So'ndirilishi	Muddatsiz
Valyuta	AQSh dollari
Emissiya narxi	100 \$
Foyda darajasi	3,5%
Emitent so'ndirish huquqi	6 yil, 5,5 yildan keyn qaytarish mumkin
Listing	ISM (London) LCE

Emissiyaning so'ndirilish muddati uzluksiz bo'lib, faqatgina 5,5 yildan keyngina ularni qaytarib olish belgilab qo'yilgan. Bunda albatta investorlar hal qilishadi. Sukukni narxi 100 AQSh dollari etib belgilangan va oldindan foyda darajasi 3,5 foizni tashkil qilishi bildirilgan. Mudoraba sukukini foyda darajasi oldindan aniq qilib qo'yiladi.

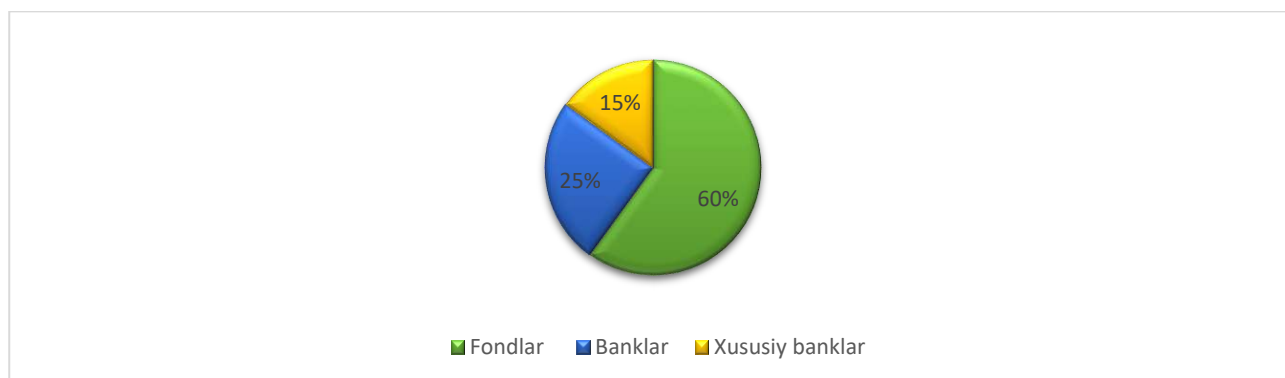
³ Islom taraqqiyot bankining yillik hisoboti (IsDB 2020), Saudiya Arabistonining Milliy tijorat banki malumotlari asosida tayyorlandi

3-rasm. Saudiya Arabistoni NBC banki tomonidan emissiya qilingan mudoraba sukukni harid qilgan investorlarni geografik joylashuvi

NBC banki tomonidan emissiya qilingan mudoraba sukukini asosiy qismini Yaqin sharq mintaqasidan ya'ni 46 foizini xarid qilingan bo'lsa, unga mos ravishda 39 fozi bilan Yevropa mintaqasi ikkinchi o'rinda bo'lsa, uchunchi o'rinda 11 foiz bilan Osiyo mintaqasi zimmasiga to'g'ri keladi. Qolgan 4 foizi boshqa mintaqalarga to'g'ri keladi.

Emissiya qilingan sukukning asosiy xaridori sifatida fondlar yaqqol peshqadamlik qilayapti (6-rasm), ya'ni 60 foiz, keyingi o'rinlarda 25 foiz bilan banklar turgan bo'lsa, uchinchi o'rinda bo'lsa xususiy banklar 15 foiz bilan turishibdi.

4-rasm. Saudiya Arabistoni NBC banki tomonidan emissiya qilingan mudoraba sukukni harid qilgan investorlar

2020-yilning sentabr oyida Saudiya Arabistonning Electricity Global Sukuk kompaniyasi tomonidan qiymati 1,3 mlrd AQSh dollariga teng ijara sukuk islomiy qimmatli qog'ozlari emissiya qilindi. (3-jadval)

3-jadval

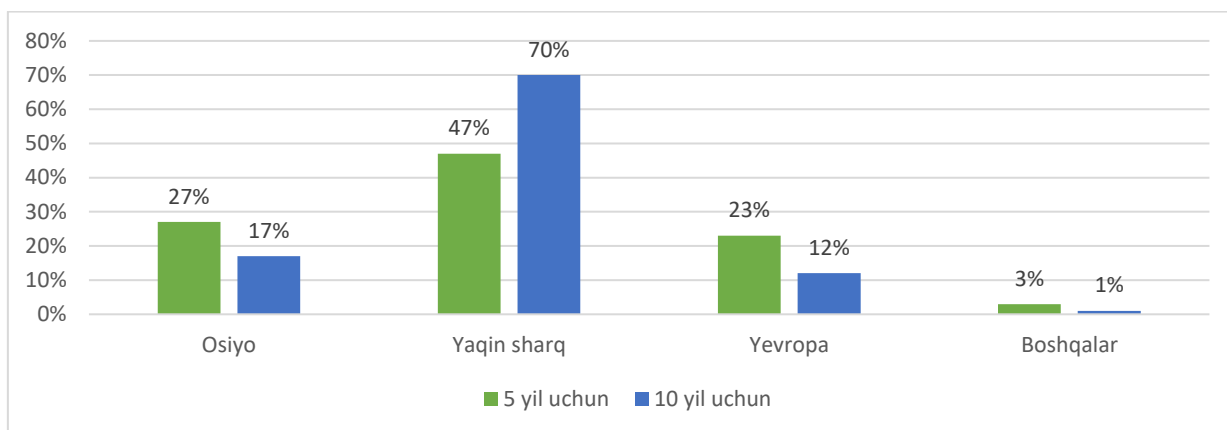
Saudiya Arabistoni Electricity Global kampaniyasi tomonidan emissiya qilingan sukukni xususiyatlari.⁴

Emitent	Saudiya Arabistoni Electricity Global kampaniyasi
Sukuk turi	Ijara sukuki
Emissiya hajmi va narxi	5 yil uchun 650 mlrd \$, 1,7%; 10 yil uchun 650 mlrd\$, 2,4%
So'ndirilishi	5 yil va 10 yil
Valyutasi	AQSh dollari
Chiqariladigan sanasi	10 sentabr 2020 yil
Listing	Euronext Dublin

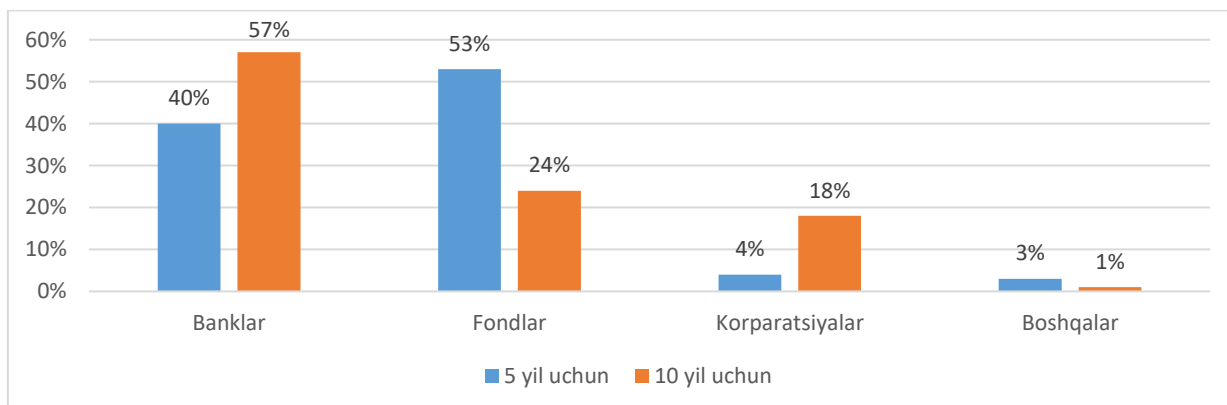
⁴ Islom taraqqiyot bankining yillik hisoboti (IsDB 2020), Saudiya Arabistoni Electricity Global kampaniyasi tomonidan emissiya qilingan sukuk malumotlari asosida tayyorlandi.

Bu emissiyaning so'ndirilishi 5 yil uchun 650 mlrd AQSh dollariga teng hajmi harid qilinadigan bo'lsa 1,7 foiz foyda darajasini bersa, 10 yil muddatga esa 650 mlrd AQSh dollariga teng hajmi 2,4 foiz foyda darajasini beradi. Bunda emissiyaning so'ndirilishi mos ravishda 10 yoki 5 yil qilib belgilangan.

Emissiya qilingan sukukni asosiy qismi 5 va 10 yillarda Yaqin sharq mintaqasiga to'g'ri kelmoqda va yetakchilik qilmoqda (7-rasm), ya'ni mos ravishda 5 yil uchun 47 foiz, 10 yil uchun 70 foiz sukuk hajmi to'g'ri keladi. Ikkinchi o'rinda esa Osiyo mintaqasi turibdi, ularga ham mos ravishda 5 yil uchun 27 foiz, 10 yil uchun 17 foiz emissiya qilinga sukuk hajmi to'g'ri keladi. Undan keyingi o'rinda Yevropa mintaqasi 5 yil uchun 23 foiz, 10 yil uchun esa 12 fozi to'g'ri kelishini ko'rishimiz mumkin. Boshqa mintalarga esa 3 va 1 foizlar mos ravishda to'g'ri kelayotganini kuzatishimiz mumkin.

5-rasm. Saudiya Arabistoni Electricity Global kompaniyasi tomonidan emissiya qilingan sukukni harid qilgan investorlarni geografik joylashuvi

6-rasm. Saudiya Arabistoni Electricity Global kompaniyasi tomonidan emissiya qilingan sukukni harid qilgan investorlar

Investorlar Saudiya Arabistonining Electricity Global kompaniya tomonidan emissiya qilingan sukukni (8-rasm) 5 yil uchun sotib olishda fondlar 53 foiz bilan yetakchilik qilganini ko'rishimiz mumkin. Ikkinchi o'rinda 40 foiz bilan banklar turibdi, uchinchi o'rinda esa korparatsiyalar 4 foiz bilan turgan bo'lsa, 3 foiz bilan boshqalar turibdi. 10 yil uchun esa foizlar o'zgarganini ko'rishimiz mumkin. Bunda, 57 foiz bilan banklar yetakchilik qilayotgan bo'lsa, ikkinchi o'rinda fondlar 24 foiz bilan, uchinchi o'rinda esa mos ravishda korparatsiyalar 18 foiz bilan turgan bo'lsa, 1 foiz bilan esa qolgan investorlar turganini ko'rishimiz mumkin.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi barcha tahlillardan kelib chiqsak, islomiy qimmatli qog'ozlarni emissiyalari yildan yilga oshib borayotganini va bu o'z navbatida ularni hajmini fond bozorlarida ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin. Yuqoridagi tahlil, jadval va rasmlarda XXI asrda ya'ni 2020 yildan boshlab hozirgi va 2023-yilgacha bo'lgan davrdagi kutilayotgan pragnoz, malumotlar asosida ko'rib chiqilgan.

Tahlillardan sukuklarni uzoq va qisqa muddatli sukuklar emissiya qilinishini ko'rishimiz mumkin. Bunda mos ravishda uzoq muddatli emissiya qilingan sukuk miqdori, qisqa muddatli

emissiya qilingan sukuklarga nisbatan hajmi va miqdori jihatidan kattaligini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni 2020-2030-yillar malumotlaridan kelib chiqsak, uzoq muddatli sukuk emissiyalar, qisqa muddatli sukuk emissiyasidan yuqoriligini ko'rishimiz mumkin.

Yaqin sharq mamlakatlari asosiy sukuk emissiya qiluvchi davlat ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bunda, Dubay islom banki 1 mlrd, Saudiya Arabistonning Milliy tijorat banki esa 1,2 mlrd, Saudiya Arabistoni kompaniyasi esa 1,3 mlrd AQSh dollar hajmga ega sukuklarni emissiya qilishganlarini ko'rishimiz mumkin.

Yuqoridagi barcha tahlillardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, sukuklar O'zbekistonda mavjud emas. Tahlillardan xulosaga kelish mumkinki, O'zbekiston fond bozorida moliyaviy instrumentlarning turi cheklangan, davlat ishtiroki yuqori va savdolar hajmi kamligicha qolmoqda. Barcha toifadagi investorlar uchun mamlakatimiz kapital bozorining qulayligini oshirish maqsadida islomiy qimmatli qog'oz hisoblangan sukuklarni joriy etish soha rivoji uchun hissa qo'shadi deb o'ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-dekabrda qilgan murojatnomasi.

3. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2021-yil 13-aprelda "Kapital bozorini yanada rivojlantirish" to'g'risida PF-6207 farmoni. (Farmon 2021).

4. Aktham Maghyereh va Hussein Abdoh Oltin va islom qimmatli qog'ozlari o'rtasidagi quyruq bog'liqligi. Finance Research Letters Volume 38, 101503. 2020.

5. Afees A.Salisuab, Muneer Shaikc o'zlarining Islom fond indekslari va COVID-19 pandemiyasi. International Review of Economics & Finance Volume 80, 2022, Pages 282-293.